

75 DE ANI DE MUZEOGRAFIE LA TULCEA. ISTORIA ȘI EVOLUȚIA MUZEULUI DE ARTĂ DIN TULCEA

Rezumat: *Lucrarea prezintă un istoric al Muzeului de Artă din Tulcea, marcând 75 de ani de muzeografie locală. Se subliniază etapele înființării muzeului, de la inițiativa lui Grigore Cuculis din 1949, la eforturile istoricului Gavrilă Simion în consolidarea colecțiilor, până la deschiderea oficială a muzeului în 1972 și relocarea acestuia în Conacul Pașei, în 1982. Studiul prezintă evoluția patrimoniului muzeal care include aproximativ 8000 de bunuri (pictură, sculptură, grafică, artă decorativă, icoane și plăci de gravură). O atenție specială este acordată reabilitării clădirii din perioada 2008-2012, modernizării circuitului expozițional și extinderii activităților culturale și educative. Lucrarea omagiază două figuri emblematice pentru evoluția muzeului: Ștefan Găvenea și Ibrahima Keita, care au contribuit decisiv la dezvoltarea acestuia. Este prezentată și activitatea expozițională și editorială, precum și implicarea muzeului în educația artistică a publicului. Expozițiile temporare, proiectele „Adoptă o pictură!” și „Arta din depozit”, bienalele naționale și atelierile educative sunt exemple elocvente de implicare comunitară.*

Cuvinte-cheie: *muzeografie; patrimoniu cultural; reabilitare; colecții muzeale; activități culturale.*

1C) Muzeul de Artă, exterior, înainte de reabilitare (foto 1)

1. Scurt istoric al Muzeului de Artă Tulcea

Istoria¹ Muzeului de Artă Tulcea este strâns legată de cea a primului muzeu întemeiat în oraș, proiect inițiat la finele anului 1949 de către Grigore Cuculis, consilierul local al Ministerului Culturii. Sediul ales a fost într-unul dintre puținele imobile care aveau să treacă testul timpului și al timpurilor: un frumos imobil de pe strada Progresului, casa familiei Avramide. Nichita Bonjug, de formație didactică, a primit sarcina de a

* Alice-Georgiana FĂNARU, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea, alicefanaru@gmail.com

¹ Un scurt istoric al muzeului se regăsește și în Alice-Georgiana Fănanu, *Ghid de vizitare – Muzeul de Artă Tulcea*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2016, pp.5-6.

colecționa, depozita și a expune bunuri cu semnificație culturală diversă, de la obiecte arheologice și etnografice, la opere de artă și specimene naturale.

Ani mai târziu, viitorul muzeu a fost încredințat istoricului Gavrilă Simion, al cărui nume este astăzi sinonim cu cercetarea și dezvoltarea muzeologică la Tulcea. Ajuns la conducerea Muzeului Raional „Delta Dunării”, în martie 1955, acesta a încurajat dezvoltarea colecțiilor, printre care și cea de artă.

Între anii 1950-1970 colecțiile de artă au fost constituite din lucrările unor artiști localnici sau adoptați, printre care îi menționăm pe Geo Cardaș, Vasile Pavlov și Constantin Găvenea. Tenace și sociabil, directorul Gavrilă Simion și-a construit prietenii cu o multitudine de artiști care veneau la Tulcea atrași de farmecul oriental al orașului și de peisajul deltaic. Acest lucru i-a permis ca în anul 1957 să

**Gavrilă Simion în Muzeul de Artă, în anul 2000
(foto 1A)**

organizeze prima expoziție temporară, cu scopul de a îmbogăți colecția de arte plastice a muzeului tulcean. Prin achiziționarea lucrărilor expuse s-a format nucleul viitoarei secții de artă.

Odată cu venirea lui Valerian Boțocan la președinția Comitetului de Cultură și Arte al Municipiului Tulcea și cu dezvoltarea prieteniei acestuia cu artistul Constantin Găvenea dar și cu Grigore Cuculis, s-

au creat condițiile organizării Muzeului de Artă din Tulcea. Locuința familiei pictorului și profesorului Constantin Calafateanu (de pe strada 9 Mai din Tulcea) a găzduit primul Muzeu de Artă de sine-stătător. Muzeul de Artă a fost deschis oficial în 1972, iar zece ani mai târziu s-a mutat în clădirea în care funcționează și astăzi.

Conacul Pașei² a fost construit între anii 1863-1865, perioadă în care Dobrogea încă mai făcea parte din Imperiul Otoman. Din acest motiv, clădirea a avut inițial

² Clădirea care adăpostește astăzi Muzeul de Artă Tulcea a fost construită într-un context de înflorire economică și politică generat de Tratatul de la Adrianopol (1829), care a încurajat dezvoltarea comerțului și navigației pe Dunăre. La inițiativa guvernatorului Ahmed Rezim Pașa, clădirea – primul edificiu în stil neoclasic din Dobrogea – a fost realizată de meșteri aduși din Occident și a funcționat ca Palat Administrativ al Sangeacului, sediu al mutesarifului și al administrației otomane locale. Monumental și elegant, cunoscut în epocă sub numele de „Konacul Pașei”, edificiul reflectă influențele arhitecturale greco-romane și rolul strategic al Tulcei ca important centru politic și comercial al regiunii.

destinația de Palat Administrativ al Sangeacului de Tulcea. După Războiul pentru Independență însă, și revenirea Dobrogei la România, în anul 1878, clădirea a găzduit Prefectura județului Tulcea având, totodată, la parter Tribunalul, Corpul Portăreilor și Curtea de jurați. Odată cu sfârșitul celui de-al doilea Război Mondial și instaurarea regimului comunist în țara noastră, clădirea a suferit o nouă schimbare a destinației, funcționând între anii 1950-1970 ca Sfat Popular Raional. Timp de 12 ani a fost apoi transformată în Institut de Proiectări, iar abia la data de 23 august 1982 să devină sediul Muzeului de Artă din Tulcea.

Primele lucrări de reabilitare ale clădirii s-au desfășurat în jurul anului 1893, urmate de cele de reconstrucție, din anul 1941 (după cutremurul din 1940). Cea mai semnificativă intervenție de restaurare a clădirii a fost realizată în perioada 2008-2012 în cadrul proiectului „Restaurarea și reabilitarea a două clădiri de patrimoniu din municipiul Tulcea, incluse în circuitele turistice regionale”,

Muzeul de Artă după restaurare (foto 1B)

proiect finanțat prin Programul Operațional Regional, 2007-2013³. Clădirea Muzeului de Artă construită în stil neoclasic, este înscrisă în lista monumentelor istorice la poziția 483/TL-II-A-05973⁴. Din punct de vedere al categoriei de importanță a construcției, imobilul este inclus în categoria A, monumente de interes național.

Lucrările ample de restaurare din perioada 2008-2012⁵ i-au reconfigurat estetica și i-au pus în valoare stilul arhitectonic neoclasic. Conceptul de intervenție a urmărit să aducă construcția la forma inițială cunoscută, să păstreze și să prezinte urmele descoperite ale edificiului anterior, să asigure stabilitatea structurală, să modernizeze dotările și instalațiile și să îmbunătățească calitativ funcția muzeală.

Pentru realizarea unui circuit coerent de vizitare și unei flexibilități sporite în organizarea expozițională, a fost necesar să se intervină asupra compartimentărilor interioare. Pe parcursul lucrărilor au fost descoperite elemente de arhitectură ce aparțin unei construcții anterioare. Acestea au fost

³ <https://mfe.gov.ro/muzeul-de-arta-din-tulcea/> (accesat în 02.06.2025).

⁴ <https://www.cultura.ro/sites/default/files/inline-files/LMI-TL.pdf> (accesat în 02.06.2025).

⁵ Ibrahima Keita, *Istoria colecțiilor Muzeului de Artă Tulcea*, Editura Istros, Brăila, 2014, pp.191-198.

restaurate și prezentate aparent, iar cele de sub nivelul de călcare au fost expuse sub pardoseli din sticlă.

Vitriliul de la casa scărilor a fost înlocuit cu unul al cărui aspect a fost imaginat pe baza unor fragmente de sticlă colorată și profile din plumb descoperite în săpătură. Modelul vitraliului a fost proiectat într-o manieră modernă (modelul original neputând fi reconstituit). Balustrada scării a fost reproiectată, urmărindu-se integrarea unor simboluri de factură orientală și Art Nouveau.

Aspect din timpul reabilitării 2008-2012 (foto

O atenție deosebită a fost acordată proiectării iluminatului, prin crearea unui echilibru între iluminatul de ambianță și cel expozițional. Scara exterioară de acces a fost reproiectată și adusă la forma inițială stabilită pe baza documentelor de arhivă. După desfacerea tencuielilor la fațade au fost descoperite colonete angajate de colț, din zidărie, care au fost prezentate aparent. Elementele ornamentale de factură eclectică ale fațadei au fost puse în valoare prin accente de culoare.

Deschiderea oficială a Muzeului de Artă din 27 septembrie 2012 (1D)

În noua formă și cu o expoziție permanentă reorganizată, Muzeul de Artă a fost redeschis oficial pentru public, la data de 27 septembrie 2012.

Concomitent cu restaurarea clădirii Muzeului de Artă s-a desfășurat și reabilitatea Casei Avramide. Cele două compun, în

prezent, Complexul Muzeal de Patrimoniu Cultural Nord-dobrogean⁶, din cadrul Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea.

Cele două obiective funcționează în tandem încă de la reorganizare. Bunuri de patrimoniu au început să fie expuse în cadrul expozițiilor temporare de la Casa Avramide iar demisolul și curtea și-au însușit, cu timpul un nou rol: acela

⁶ <https://www.icemtl.ro/complexul-muzeal-de-patrimoniu-cultural-nord-dobrogean/> (accesat în 02.06.2025).

de spațiu cultural comunitar în care evenimente culturale de tipul festivalurilor de muzică, de carte sau de film s-au succedat ritmic, de-a lungul anilor⁷.

2. Patrimoniul Muzeului de Artă Tulcea

Patrimoniul⁸ Muzeului de Artă a crescut organic încă de la înființare, datorită unei politici constante de achiziții, transferuri și donații, susținută insistent de către directorul instituției. De la câteva zeci de lucrări de artă achiziționate sau donate de către artiștii locali (Constantin Găvenea, Alexandru Ciucurencu, Vasile Pavlov, Constantin Artachino, Gheorghe Sârbu, Geo Cardaș și Stavru Tarasov), peste timp, muzeul a ajuns să administreze mii de bunuri culturale cu semnificație artistică, din categorii diverse, precum: pictură, grafică, sculptură,

Muzeul de Artă, înainte de reabilitare, aspecte din expoziții (foto 2, 2A, 2B)

artă decorativă orientală și europeană, icoane și chiar plăci de gravură. Acest lucru a determinat, pentru o mai bună administrare, depozitare, conservare și valorificare expozițională, gruparea bunurilor în cadrul unor colecții separate. Astfel au luat naștere cele șapte colecții ale muzeului, care în prezent, la 75 de ani distanță, însumează peste 8000 de bunuri.

Colecția de pictură și cea de sculptură cuprind sute de opere ale artiștilor români moderni și contemporani, de la Nicolae Grigorescu, Theodor Aman și Ștefan Luchian, continuând cu Gheorghe Petrașcu, Theodor Pallady, Nicolae Tonitza, Iosif Iser, Lucian Grigorescu, Oscar Han, Max Hermann Maxy, Marcel Iancu, Victor Brauner și până la Alexandru Ciucurencu, Corneliu Baba, Ion Irimescu, Constantin Piliuță, Vladimir Șetran sau Theodor Hrib. Cele 14 lucrări de pictură și grafică realizate de către artistul avangardist de renume

⁷ Pentru o privire completă asupra dinamicii spațiilor Casei Avramide vezi: Laura Guțu, *Muzeul și spațiul public, în DobroArt (Anuarul Muzeului de Artă Tulcea)*, nr. V/ 2021, Ed. Mega, Cluj-Napoca, pp. 313-318.

⁸ Vezi Ibrahima Keita, *op.cit.*, pp. 47-57.

internațional, Victor Brauner (1903-1966)⁹, reprezintă un punct de mândrie pentru muzeul de artă tulcean.

Pe lângă colecțiile spectaculoase de pictură și sculptură, muzeul deține sute de lucrări de artă religioasă, icoane, încadrate cronologic secolelor XVII-XIX. Acestea reprezintă valori spirituale ale bisericii creștin-ortodoxe și sunt fie icoane românești, neoclasic pe lemn, icoane țărănești pe sticlă, dar și icoane rusești și lipovenești.

Arta decorativă este o parte importantă a patrimoniului artistic tulcean. Din punct de vedere administrativ, muzeul deține o colecție de artă decorativă orientală reprezentativă pentru contribuția majoră a acestei zone a lumii la arta universală, dar și o colecție de artă decorativă europeană, extrem de variată, ce cuprinde lucrări de origine europeană apuseană, dar și de inspirație locală.

Colecția de grafică a muzeului este și cea mai bogată, cuprinzând mii de lucrări de grafică modernă și contemporană românească, de șevalet, dar și stampe realizate de către artiști români postbelici. Alături de acestea, în colecție se păstrează și grafică franceză (din secolul al XVII-lea) și olandeză (din secolul al XVI-lea). Complementară, dar separată și totodată unică în spațiul muzeal românesc, este colecția de plăci de gravură. Cu peste 800 de exemplare din lemn, piatră, metal sau linoleum, colecția de plăci este un depozitar de mărturii istorice relevante pentru evoluția gravurii contemporane în țara noastră.

Cele mai bine conservate lucrări ce reprezintă colecțiile muzeale au fost întotdeauna punctul de plecare pentru proiectele de expunere permanentă. Expoziția permanentă a muzeului ocupă, de regulă, etajul edificiului, în timp ce parterul a deservit, de-a lungul deceniilor, expozițiile temporare dedicate fie artiștilor vremii, donațiilor, concursurilor de pictură sau grafică sau, pur și simplu, demersurilor expoziționale cu lucrări din patrimoniu, care de regulă erau păstrate în depozitele colecțiilor.

Sub titlul „*Arte și influențe în Dobrogea*”¹⁰ actuala expoziție de bază are ca obiectiv valorificarea bogatului patrimoniu muzeal. Acest lucru răspunde, totodată, nevoilor culturale și artistice ale comunităților, care prin arta lor și-au adus contribuția, influențând evoluția culturală a populației autohtone și viceversa. Din cele șapte colecții care compun patrimoniul muzeal au fost selectate aproximativ 200 de lucrări reprezentative, în stare foarte bună de conservare, care constituie în prezent expoziția permanentă a muzeului. Multe dintre acestea, în special expozatele de pictură și sculptură, sunt clasate în

⁹ Vezi: Daniela Iacoblev-Barău, *Lucrările lui Victor Brauner în colecțiile Muzelui de Artă Tulcea*, Editura Dobrogea, Constanța, 2015, 48 p. Lucrarea poate fi citită sau descărcată aici: <https://biblioteca-digitala.ro/?tip-publicatie=carte&pub=1158-lucrările-lui-victor-brauner-in-colecțiile-muzeului-de-arta-tulcea> (accesat în 02.06.2025).

¹⁰ Ibrahim Keita, *op.cit.*, pp. 196-197.

Inventarul Patrimoniului Cultural Național, fie în categoria FOND, fie TEZAU¹¹.

În Sala Mare, bunuri din colecțiile de icoane și de artă decorativă orientală sunt etalate în vitrine și pe simeze, în oglindă, prezentând în antiteză și totuși complementar, specificul multicultural, multiethnic și multireligios al orașului Tulcea.

Muzeul de Artă, expoziție permanentă (foto 2C,2D)

Structurată pe tematica peisajului dobrogean, colecția de pictură este evidențiată în expunerea permanentă prin operele artiștilor Nicolae Tonitza, Ștefan Dimitrescu, Francisc Sirato, Ștefan Popescu, Jean Al. Steriadi, Iosif Iser, Camil Ressu, Nicolae Dărăscu, Samuel Mützner, Petre Iorgulecu Yor, Vasile Popescu, Marius Bunescu, Cecilia Cutescu Storck, Ion Țuculescu, Lucia Dem. Bălăcescu, Dimitrie Ghiță, Alexandru Ciucurencu și Corneliu Baba. Acestea sunt precedate de operele înainte-mergătorilor Theodor Aman, Nicolae Grigorescu, Ion Andreescu, Ștefan Luchian, Teodor Pallady și Gheorghe Petrașcu.

Similar, exponatele reprezentative pentru colecția de sculptură acoperă selectiv evoluția acestui domeniu al artelor plastice în țara noastră, de la începuturile moderniste până în a doua jumătate a secolului XX. Se remarcă prin valoarea deosebită lucrările artiștilor Ion Georgescu, Dimitrie Paciurea, Oscar Han, Alexandru Călinescu, Frederick Storck, Constantin Baraschi, Milița Petrașcu, Romul Ladea, Celine Emilian, Ion Jalea, Ion Irimescu, Octavian Olariu și Teodor Hrib.

Grafica¹² (modernă și contemporană) deținută de Muzeul de Artă Tulcea este reprezentativă pentru arta românească, prin valorile sale esențiale, de la

¹¹ <https://clasate.cimec.ro/Lista.asp?order=Dom&OT=ASC&jud=8288-tulcea> (accesat în 02.06.2025).

¹² O analiză a colecției de grafică din punct de vedere al muzeografiei și al conservării acesteia se regăsește în Alice-Georgiana Fănar, Ana-Maria Dincu, *O analiză a colecției de grafică din cadrul Muzeului de Artă Tulcea, în DobroArt (Anuarul Muzeului de Artă Tulcea)*, nr. 1/ 2017, Ed. Dobrogea, Constanța, 2018, pp.138-156. În prezent colecția de grafică cuprinde 5150 de lucrări,

Theodor Aman până la Corneliu Baba. Nevoile specifice de conservare¹³, însă, nu permit expunerea lucrărilor de grafică în cadrul expoziției permanente. Cu toate acestea, și beneficiind de o atenție specială, două lucrări au fost expuse pentru perioade mai lungi de timp, acestea aparținând artiștilor Corneliu Michăilescu și Ion Theodorescu-Sion. Cele două depozite de grafică ale muzeului sunt o sursă infinită de inspirație pentru expoziții temporare, motiv pentru care lucrările au fost cel mai adesea promovate în acest fel. Muzeul de Artă din Tulcea face parte dintr-o categorie selectă de muzee care dețin și o colecție de plăci de gravură¹⁴, numărul acestora crescând constant în ultima decadă. Acestea nu au fost încă valorificate expozițional ci, de cele mai multe ori, prin activități educative¹⁵ sau prin publicații de specialitate¹⁶.

Expoziția permanentă nu ar fi completă fără obiectele de artă decorativă europeană. Deși compun o colecție relativ mică (aproximativ 200 de bunuri) acestea sunt variate și de o valoare inestimabilă contribuind esențial la atmosfera destinsă a expunerii permanente.

față de cele 4164 de lucrări prezentate în studiul menționat. Inventarul colecției a crescut în aproximativ 10 ani cu 986 de bunuri.

¹³ Vezi: Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Ed. Cetatea de Scaun, 2022, 482 p.

¹⁴ Colecția de plăci de gravură are în prezent inventariate 846 de bunuri.

¹⁵ Între anii 2017-2019 oferta educațională a Complexului Muzeal de Patrimoniu Cultural Nord-dobrogean a cuprins „Lecția de gravură” și apoi „Atelierul de gravură” (tehnica linogravură) devenit ulterior „Atelierul de linogravură de la Muzeul de Artă”: <https://www.facebook.com/EvenimenteArtaAvramide/posts/pfbid02UYLF7vY8J8HHjRu9Yxnuzc8B5bEUUmzgyPBRWcLCr8fYCtaTzEjzYGaufQc4Nm3CI> (accesat în 02.06.2025)

¹⁶ Ana-Maria Dincu, *Plăci de gravură și stampe în colecțiile Muzeului de Artă Tulcea*, Ed. Dobrogea, Constanța, 2016, passim.

Personalități care au marcat activitatea Muzeului de Artă Tulcea

**Ștefan Găvenea la deschiderea
expoziției dedicate lui Constantin
Găvenea, în 2019 (foto 3)**

2.1. Ștefan Teodor Găvenea (n. 11 septembrie 1944, Tulcea)¹⁷

Ștefan Găvenea, fiul pictorului Constantin Găvenea, a fost muzeograf, șef al secției de artă a muzeului tulcean și continuă să fie un artist apreciat¹⁸. A studiat la Institutul Pedagogic (1967-1970) și la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” din București (1977-1980).

A fost șef al Secției Artă din cadrul Muzeului „Delta Dunării” timp de 15 ani (1973-1988), această postură oferindu-i oportunitatea de a crea primul depozit de conservare a plăcilor de gravură, fiind, de asemenea, inițiatorul în anul 1978, al Salonului Național Anual de Gravură din Tulcea.

În anul 1970 a devenit membru al Uniunii Artiștilor Plastici Filiala Tulcea, al cărei președinte a fost între anii 1975 – 1990. De asemenea a fost și vicepreședinte al UAP România, între anii 1994 – 1997. În calitate de artist a expus în numeroase expoziții personale și de grup în România și în străinătate, a participat la expoziții anuale de stat, la Anuale de grafică, Bienale de grafică, Saloane naționale de gravură organizate la: Tulcea, Cluj, Bacău, Brașov, Baia Mare și la expoziții de artă românească peste hotare, cum ar fi: Trienala internațională de artă (Lublin, 1985) și Expoziția internațională de miniatură (Montreal, 1991). În anul 2004 a fost distins cu Ordinul Meritul Cultural în grad de Cavaler. Lucrări ale artistului se află în patrimoniul muzeelor de artă din Constanța, București, Tulcea¹⁹, Sibiu (Brukenthal), dar și în colecții particulare din România, Germania, Danemarca, Italia sau Franța.

¹⁷ Florica Cruceru, *Artiști dobrogeni: un dicționar și mai mult decât atât*, Ed. Muntenia, Constanța, 2005, pp.290-291.

¹⁸ În anul 2022 (iulie-septembrie) la Muzeul de Artă a avut loc expoziția retrospectivă a artistului, intitulată „Dialog cu Viața”: <https://www.facebook.com/EvenimenteArtaAvramide/posts/pfbid031ZExgGXnQAKH2XHXexSekXVoBLswa8PfMFUfkFSwHUmUovxQbATg77Pamo7LbTUdI> (accesat în 02.06.2025).

¹⁹ În colecția de grafică a muzeului sunt inventariate 56 de lucrări ale artistului.

**Ibrahima Keita - Lansarea Catalogului
„Istoria Colecțiilor Muzeului de Artă” (foto
3A)**

3.2. Dr. Ibrahima Keita²⁰ (31 mai 1949, Conakry, Republica Guineea – 2 martie 2021, Tulcea, România)

Ibrahima Keita a fost unul dintre cei mai cunoscuți și apreciați profesioniști ai Muzeului de Artă Tulcea, activând aici timp de 30 de ani (1984 – 2014). El însuși artist plastic, a fost muzeograf, cercetător științific și șef de secție între anii 1991-1992 și 1999-2010.

Ibrahima Keita s-a născut pe 31 mai 1949, în orașul Conakry, Republica Guineea și a venit în România la vârsta de 25 de ani cu o bursă de studii acordată de guvern. A studiat la Institutului de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” din București și a absolvit în anul 1980, prin susținerea lucrării de Licență în domeniul Arte Decorative – Scenografie. După finalizarea studiilor a lucrat o perioadă în Elveția și apoi a revenit în România, cu repartiție la Tulcea.

În cele trei decenii de activitate în cadrul muzeului, a contribuit activ la îmbogățirea colecțiilor muzeului, în principal cu lucrări de grafică și plăci de gravură. Activitatea sa este legată mai ales de studierea și promovarea graficienilor români contemporani lui, cărora le-a organizat expoziții și pe care i-a promovat inclusiv prin editarea de cataloage și broșuri de artist²¹. De asemenea, Ibrahima Keita este cel care a reorganizat tematic expoziția permanentă a Muzeului de Artă după reabilitarea clădirii, iar în anul 2014 a publicat o lucrare de bază pentru istoria muzeului, intitulată: „Istoria Colecțiilor Muzeului de Artă”, aceasta fiind și teza sa de doctorat.

Ibrahima Keita a fost și membru al Uniunii Artiștilor Plastici Filiala Tulcea, din anul 1983, iar din anul 1994 a fost membru titular U.A.P. România. În anul 2002, Muzeul Național de Artă din București i-a acordat Diploma și Premiul

²⁰ O biografie extinsă poate fi consultată în articolul semnat Daniela Iacoblev-Barău, *Simbioză culturală*, în DobroArt (Anuarul Muzeului de Artă Tulcea) Nr. III/2019, Ed. Academos Edit, Iași, p.113-119.

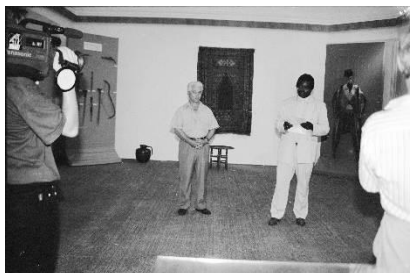
²¹ În calitate de muzeograf, cercetător și șef de secție a realizat zeci de cataloage de expoziție, pliante sau albume și a publicat numeroase studii în lucrări de specialitate. Listă de publicațiilor poate fi consultată aici: <https://tulcealibrary.ro/keita-ibrahima/> (accesat în 02.06.2025).

național pentru muzeologie „Margareta Sterian”, cea mai importantă distincție de acest fel din țara noastră.

Dincolo de activitatea muzeală și de cercetare, Ibrahima Keita a fost și un profesor²² și grafician apreciat, care a expus în țară și în străinătate și ale cărui lucrări sunt păstrate în colecții publice și private și, bineînțeles, în patrimoniul muzeului²³ căruia i-a dedicat întreaga sa existență profesională.

3. Activități expoziționale și editoriale

Muzeul de Artă Tulcea a avut o constantă activitate expozițională, specialiștii muzeului lucrând activ atât pentru îmbogățirea, cât și pentru expunerea patrimoniului muzeal, concomitent cu promovarea artiștilor contemporani. Astfel, încă din anii '50-'60, au fost proiectate expoziții temporare, dar, odată cu stabilirea sediului muzeal în fostul Conac al Pașei (1982), acestea au devenit o

Expoziția de artă orientală din
patrimoniul muzeului - 1999 (foto 4)

Expoziția retrospectivă de grafică
Ștefan Iacobescu - 2003 (foto 4A)

Expoziția retrospectivă Marcel
Chirnoagă - 2005 (foto 4B)

Expoziția Victor Brauner în
Tezaurul Muzeului de Artă Tulcea -
2006 (foto 4C)

obișnuință pentru comunitatea tulceană. Vernisajele erau mereu un prilej bun de socializare, de educare și promovare locală.

Dintre expozițiile cele mai apreciate organizate în perioada de dinainte de ultima reabilitare, este important să menționăm: Expoziția Simpozion Centenar Theodor Aman (1993); Expoziția retrospectivă Emilia Dumitrescu (1993); Expoziția retrospectivă Ileana Micodin (1994); Expoziția retrospectivă Hortensia Masichievici Mișu (1995); Salonul Național de Gravură Tulcea (1998); Expoziția de artă orientală din patrimoniul muzeului (1999); Expoziția studenților

²² La Liceul de Arte „George Georgescu” Tulcea: <https://www.liceuldeartatulcea.ro/> (accesat în 02.06.2025).

²³ În colecția de grafică a muzeului sunt inventariate 12 lucrări ale artistului, iar în colecția de pictură o lucrare.

tulceni absolvenți ai Liceului de Arte „George Georgescu” Tulcea (1999); Concursul Național de acuarelă și gravură „Constantin Găvănea” (2002); Expoziția și Simpozionul „Centenar Alexandru Ciucurencu” (2003) - expoziție realizată în colaborare cu Muzeul Național de Artă al României, Muzeul Municipiului București, Muzeul de Artă Constanța și Muzeul Brăilei; Expoziția retrospectivă de grafică Ștefan Iacobescu (2003); Expoziția retrospectivă de grafică și sculptură Marcel Chirnoagă (2005); Expoziția retrospectivă Tiberiu Nicorescu (2006); Expoziția „Victor Brauner în Tezaurul Muzeului de Artă” (2006); Expoziția de sculptură și desen Nicăpetre (2006); Expoziția de pictură, grafică și obiect Teodor Hrib (2008) și Expoziția Donației Bienalei de Artă Contemporană „Aegyssus” (2009).

150 de ani de Conacul Pașei – 2015 (foto 4D)

Unul dintre cele mai importante evenimente care s-a desfășurat la Muzeul de Artă după reabilitare a fost ceremonia de aniversare a 150 de ani²⁴ de la edificarea clădirii. Cu această ocazie s-a realizat o medalie aniversară care a fost înmănată personalităților culturale ale orașului și oficialităților de la acea vreme.

Patrimoniul în continuă creștere al muzeului a adus cu timpul și o serie de provocări printre care și cea legată de necesitatea restaurării acelor lucrări de artă modernă aflate în pericol eminent de distrugere din pricina vechimii sau a altor factori dăunători. Proiectul „Adoptă o pictură!”²⁵, inițiat în anul 2017 în parteneriat cu Asociația de Dezvoltare Regională „Aegyssus”²⁶, a reușit pe parcursul mai multor ediții, să restaureze 24 de lucrări de pictură și grafică modernă, din patrimoniul muzeului, prin intermediul donatorilor privați, iubitori de artă și de patrimoniu. Fiecare ediție a fost urmată de câte o expoziție de panouri ce ilustrau procesele și tehnicile de restaurare.

²⁴ <https://www.facebook.com/EvenimenteArtaAvramide/videos/1647038842181223> (accesat în 03.06.2025)

²⁵ <https://capitalcultural.ro/adopta-o-pictura/> (accesat în 03.06.2025); <https://www.dcnnews.ro/tulcea-se-lanseaza-colecta-publica-adopta-o-pictura-care-se-va-incheia-in-2020-687186.html> (accesat în 03.06.2025); <https://ziare.com/tulcea/stiri-actualitate/o-veste-buna-fondul-cultural-national-sustine-proiectul-adopta-o-pictura-2018-7315768> (accesat în 03.06.2025); <https://artamuzeutulcea.ro/adopta-o-pictura/> (accesat în 03.06.2025).

²⁶ <https://www.facebook.com/asociatiadedezvoltare.aegyssus/> (accesat în 03.06.2025).

Expoziția proiectului Adoptă o pictură (foto 4E)

Una dintre cele mai importante activități pe care le poate realiza un muzeograf, este aceea de a expune patrimoniul. De aceea și în muzeul de artă tulcean a fost inițiat proiectul denumit generic „Arta din Depozit”²⁷, sub umbrela căruia s-au organizat expoziții de artă decorativă europeană și orientală și expoziții de grafică, începând cu anul 2019.

Parterul muzeului a continuat să fie și un spațiu destinat expozițiilor temporare propuse de către artiști contemporani sau expozițiilor - concurs de tipul bienalelor de grafică și de pictură. Dintre acestea, cele mai de succes au fost Bienala Națională de Gravură Contemporană „Danubius” (2014) și Bienala de Artă Contemporană „Aegyssus” (2015). Începând cu anul 2019, alternativ, se organizează: Bienala Națională de Pictură „Alexandru Ciucurencu” și Bienala Națională de Grafică „Constantin Găvenea”²⁸.

Până în prezent, Bienala de grafică „Constantin Găvenea” a avut trei ediții (2020, 2022 și 2024) iar Bienala de pictură „Alexandru Ciucurencu” a ajuns anul acesta la cea de-a patra ediție, cele anterioare desfășurându-se în anii 2019, 2021 și 2023. Aceste două evenimente, deja tradiționale ale muzeului în perioada post-reabilitare, au fost și sunt posibile prin intermediul unui proiect realizat în parteneriat cu Liceul de Arte „George Georgescu” din Tulcea și cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Tulcea.

²⁷Primele expoziții din acest ciclu au fost: „Constantin Găvenea –litografii și acuarele” din colecția Muzeului de Artă Tulcea (în 2019 și din nou, în 2025): <https://www.facebook.com/EvenimenteArtaAvramide/posts/pfbid02yewWMHAIgPqQBsvuUhkXLtN9KeyxdnbG1UV4nZgXMJC8EiT2xWZeKktaVM9R9YDGI> și „Accesorii și arme din colecția de artă decorativă orientală a Muzeului de Artă Tulcea”, expoziție la Casa Avramide: <https://www.facebook.com/EvenimenteArtaAvramide/posts/pfbid02kBYQPC3FnKbGg9B94dccSNYgRQJNNqQXAX45S1wi5YbhtsGdzLyC7V3eWZUAdKatI> (accesate în 04.06.2025).

²⁸ Prima ediție a avut loc în anul 2020: <https://artamuzeutulcea.ro/bienala-nationala-de-grafica-constantin-gavenea-aduce-la-tulcea-152-de-lucrari-ale-100-de-artisti/> (accesat în 04.06.2025), iar prima ediție a Bienalei de pictură în 2019.

Printre expozițiile de artist sau de colecție organizate după anul 2012²⁹ menționăm: Expoziția retrospectivă Eugeniu Barău (2014); Expoziția retrospectivă de grafică, gravură, plăci de gravură și pictură a artistului Ibrahima Keita „Sincretism și atemporalitate” (2015); Expoziția de pictură Zamfir Dumitrescu (2016); Expoziția de gravură „Imago Mundi” a artistului tulcean Zuzu Caratănase (2016); Expoziția de pictură, grafică, sculptură, ceramică „Peisaj feminin” (2016); Expoziția „Rembrandt – apogeul Artei Gravurii” (2016); Expoziția „The Clown” a artistului tulcean Bogdan Ene (2016); Expoziția personală de pictură și grafică a artistului tulcean Traian Oancea „Trepte” (2017); Expoziția „Caligrafie și pictură chineză” (2017); Expoziția „Dobrogea 140 de ani” a artiștilor plastici membri UAP Tulcea (2018); Expoziția din ciclul „Arta din depozit” – „Constantin Găvenea – Litografii și Acuarele” (2019); Expoziția „Ars Longa”- In Memoriam Viorel Poiată (2021); Expoziția din ciclul „Arta din Depozit” – „Infernul lui Dante. Ilustrat de Marcel Chirnoagă”

Sesiunea națională de comunicări, 2023 (foto 4F)

(2022); Expoziția retrospectivă personală Ștefan Găvenea - „Dialog cu viața” (2022); Expoziția colectivă a taberei artistice „Maliuc 22” (2022); Expoziția colectivă „Eterogen” (2023); Expoziția „Fabrica de gravură Ion Tițoiu” (2023); Expoziția colectivă a taberei artistice Maliuc „Vultur23”(2023), Expoziția din ciclul „Arta din Depozit” - „Gravură franceză din patrimoniul Muzeului de Artă Tulcea” (2024); Expoziția artiștilor tulcenii Adrian Pal, Adrian Pal jr. și Irina Pal - „3 dialoguri cu natura” (2024); Expoziția colectivă a taberei artistice Maliuc „Vultur 24” (2024); Expoziția „Corp Comun.” Vol.2, a artiștilor Magdalena și Bogdan Pelmuș (2025); Expoziția „Interferențe”, a artiștilor Mariea Petcu Chioibaș și Ilie Chioibaș (2025).

Începând cu anul 2020, din cauza crizei sanitare mondiale, parterul muzeului găzduiește Sesiunea Națională de Comunicări „Patrimoniul și educația

²⁹ Profilul de Facebook Evenimente Artă-Avramide (<https://www.facebook.com/EvenimenteArtaAvramide>) alături de pagina Muzeul de Artă și Casa Avramide (<https://www.facebook.com/MuzeuldeArtaCasaAvramide>) conțin postări care au documentat fidel toate evenimentele expoziționale post-reabilitare și reorganizare a Complexului Muzeal de Patrimoniu Cultural Nord-dobrogean. Postări de promovare a vernisajelor, alături de postări cu fotografii de la evenimente sau clipuri video s-au constituit într-o arhivă a tuturor activităților muzeale.

în muzeele de artă”, eveniment ce a debutat în 2017³⁰ la Casa Avramide. În prezent, sesiunea a ajuns la cea de-a noua ediție³¹, pe parcursul anilor fiind unul dintre puținele evenimente dedicate activității muzeale, de conservare, restaurare, educație și marketing muzeal, din țara noastră. Sute de specialiști din țară au participat la cele opt ediții de până acum, aducând prin lucrările publicate ulterior în *DobroArt*³² – Anuarul Muzeului de Artă Tulcea, contribuții importante.

O activitate complementară celei expoziționale este cea de editare de publicații de specialitate, ghiduri, cataloage de expoziție, broșuri și pliante, dintre care menționăm: Catalogul expoziției de grafică Emilia Dumitrescu (1993); Catalogul expoziției de grafică Ileana Micodin (1994); Catalogul expoziției de grafică Hortensia Masichievici Mișu (1995); Catalogul expoziției „Donația Atelierului de Gravură al U.A.P. Galeria Pod” (2000); Albumul „Simpozionul de Gravură Contemporană Românească – 2000”; Catalogul expoziției retrospective Ștefan Iacobescu (2003); Catalogul expoziției retrospective Tiberiu Nicorescu (2006); Catalogul „Plăci de gravură și stampe în colecțiile Muzeului de Artă Tulcea” (2015)³³, „Victor Brauner în colecțiile Muzeului de Artă Tulcea” (2015); „Muzeul de Artă Tulcea - Ghid de vizitare” (2016)³⁴ sau Anuarul Muzeului de Artă Tulcea „DobroArt” (volumele I-VIII, 2017-2025).

³⁰ <https://artamuzeutulcea.ro/patrimoniul-si-educatia-in-muzeele-de-arta-din-romania/> (accesat în 04.06.2025).

³¹ <https://artamuzeutulcea.ro/au-inceput-inscrierile-la-a-noua-editie-a-sesiunii-nationale-de-comunicari-patrimoniul-si-educatia-in-muzeele-de-arta-organizata-la-tulcea/> (accesat în 04.06.2025).

³² Primele șapte numere pot fi consultate și descărcate de aici: <https://biblioteca-digitala.ro/?pub=1154-dobroart-institutul-de-cercetari-eco-muzeale-gavrila-simion-tulcea> (accesat în 04.06.2025).

³³ Poate fi consultat și descărcat de aici: <https://biblioteca-digitala.ro/?pub=1155-catalogul-placi-de-gravura-si-stampe-in-colectiile-muzeului-de-arta-tulcea> (accesat în 04.06.2025).

³⁴ Poate fi consultat și descărcat de aici: <https://biblioteca-digitala.ro/?pub=1157-ghid-de-vizitare-muzeul-de-arta-tulcea-tulcea-fine-arts-museum-visitor-s-guide-institutul-de-cercetari-eco-muzeale-gavrila-simion-tulcea-muzeul-de-arta-tulcea> (accesat în 04.06.2025).

4. Activități educative la Muzeul de Artă Tulcea

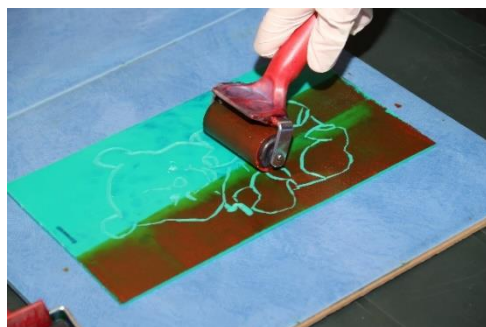
Proiect „Eu nu sunt o copie... Sunt originalul” (foto 5)

Vizită muzeu – aspecte din timpul ghidajului (foto 5A)

Proiectele educative intitulate „Lucrarea lunii”³⁶ și „Eu nu sunt o copie...sunt originalul”³⁷ au fost inițiate în scopul promovării patrimoniului muzeal și al dezvoltării abilităților artistice ale celor interesați. „Eu nu sunt o

Împreună cu activitatea expozițională și cea de cercetare și editare de publicații, activitățile educaționale³⁵ ocupă un loc central în strategia dezvoltată la Muzeul de Artă Tulcea. Orice expoziție și orice publicație reprezintă în sine oportunități de îmbogățire a culturii generale însă, activitățile dedicate educării copiilor, elevilor și adulților, create după nevoi specifice au fost și sunt în continuare, prioritare în spațiul muzeului.

Atelier de linogravură la Muzeul de Artă (foto 5B)

³⁵ În fiecare an, muzeografiile cu atribuții în domeniul educației elaborează programe educaționale care formează oferta muzeală adresată unităților de învățământ din municipiul și județul Tulcea. Vezi: <https://artamuzeutulcea.ro/cu-clasa-la-muzeu-ateliere-de-pictura-sau-colaj-si-vizite-educative-la-muzeul-de-arta-si-casa-avramide/> sau <https://artamuzeutulcea.ro/cu-clasa-la-muzeu-activitati-educative-pentru-toti-elevii-la-muzeul-de-arta-si-casa-avramide/> (accesate în 05.06.2025).

³⁶ Lunar, începând din anul 2014, câte un bun cultural din expoziția permanentă a muzeului a fost promovat drept lucrarea sau exponatul lunii. Vezi: <https://www.facebook.com/photo?fbid=1551177061767402&set=a.1504304896454619> (accesat în 05.06.2025).

³⁷ <https://www.facebook.com/photo?fbid=1558253014393140&set=a.1558252131059895> (accesat în 05.06.2025).

copie...” a fost un concurs lunar de creație artistică destinat elevilor și nu numai, desfășurat la parterul muzeului, strâns legat de exponatul desemnat în acea lună drept „Lucrarea lunii”. Concurusul s-a desfășurat consecvent încă de la redeschiderea muzeului (2012) și până în anul 2019.

Expoziții temporare de anvergură, precum „Rembrandt – Apogeul artei gravurii” (2016) au inspirat lecții tematice de muzeu, desfășurate sub forma unor ateliere interactive iar, ulterior, au reprezentat punctul de plecare pentru „Atelierul de linogravură” desfășurat în același spațiu. Alături de ghidajele de specialitate realizate de muzeografi au fost adesea organizate activități complementare, prin care cei implicați au putut aprofunda cunoștințele dobândite. Printre acestea menționăm atelierelor de colaj precum și programele de activități de vacanță, care au venit să acopere o nevoie constantă a comunității de activități educative pentru copii, pe timpul vacanței de vară.

Proiect Asociația DaDeCe – Muzeul la îndemână
(foto 5C)

Cu precădere după reabilitare, muzeul a continuat să ofere activități educative tuturor categoriilor de vizitatori, dar mai ales elevilor din

municipiu și din județ. Fie că a fost vorba despre vizite ghidate, ghidaje personalizate în limbi străine pentru delegații oficiale sau pentru grupuri ERASMUS, sau despre ateliere practice tematice, Muzeul de Artă și specialiștii săi au fost mereu deschiși spre comunitate și nevoile culturale ale acesteia.

Un loc aparte îl ocupă parteneriatul desfășurat cu Asociația DaDeCe (2018)³⁸, prin care cei mici au fost încurajați să exploreze muzeul prin activități de joc și storytelling.

În sprijinul popularizării activităților muzeului s-a dezvoltat, îndeosebi după anul 2020, o strategie de marketing și comunicare digitală³⁹, care a pus

³⁸<https://asociatiadadece.ro/project/muzeul-la-indemana/> ;
<https://evenimentemuzeale.ro/eveniment-cultural/tulcea-proiectul-muzeul-la-indeman%C4%83-implementat-de-asociatia-dadece-in-parteneriat-cu-institutul-de-cercet%C4%83ri-eco-muzeale-gavril%C4%83-simion/> (accesate în 05.06.2025).

³⁹ Pentru o imagine extinsă a acesteia a se consulta: Alice-Georgiana Fănar, *Consolidarea și dezvoltarea publicului de muzeu prin social-media marketing*, în *MEDICULT – Revista de mediere culturală*, nr. II, decembrie 2023, Ed. Palatul Culturii Iași, pp. 21-37.

Complexul Muzeal de Patrimoniu Cultural Nord-dobrogean pe scena online, cu prezență pe toate rețelele majore de socializare. Crearea de conținut foto-video atractiv a devenit una dintre prioritățile de promovare ale muzeului și colecțiilor acestuia.

Ateliere educaționale 1 (foto 5D-F)

În prezent continuă și proiectele clasice de vacanță: „Vacanța la muzeu”⁴⁰ – atelier de pictură pentru elevii din ciclul preșcolar și primar (inițiat în 2021) și „Cercul de desen”⁴¹, proiect inițiat în vara lui 2024, care s-a bucurat de mare succes, în special în rândul elevilor din ciclul gimnazial.

Printre pachetele educaționale gândite de muzeografia cu responsabilități educative, în prezent se desfășoară activități intitulate: „Istoria artei - de la Theodor Aman la Nicolae Grigorescu”, destinat elevilor din clasele V-XII, „Arta în fragmente”, grupul țintă fiind elevii claselor I-IV și „Arta în alb și negru”, la care se pot înscrie elevii de liceu. Toate aceste activități sunt cuprinse în oferta educațională a complexului muzeal și se adresează școlilor din Tulcea și nu numai.

5. Concluzii

În cei 75 de ani de muzeografie la Tulcea, secția de artă s-a afirmat ca un pilon al identității culturale locale și regionale. Evoluția ei a fost marcată de contribuții esențiale ale unor personalități dedicate, de o extindere constantă a colecțiilor și

⁴⁰ În anul 2021 s-a numit „Arta de...muzeu” <https://www.facebook.com/EvenimenteArtaAvramide/posts/pfbid0jWEBUgseqb31PAdRuz54CvtRx6pobp4aYshDyVA48AKkBOdRbTsMriJVHTVh6AM6l> (accesat în 05.06.2025).

⁴¹ Atelierul de desen a venit să completeze atelierul de pictură pentru cei mici, care se desfășura deja de trei ani la muzeu, oferind posibilitatea celor interesați să învețe tehnici de bază ale graficii: <https://www.facebook.com/EvenimenteArtaAvramide/posts/pfbid02Pc6SXfwEPz8DhV9ApWC74aeCgSYdSJFhp7RytB9wipkLQhaxZ3U8ynNQUkyTtg2VI> (accesat în 05.06.2025).

de o adaptare constantă la nevoile publicului și comunității tulcene. Restaurarea clădirii istorice a Palatului Pașei și reorganizarea expoziției permanente au consolidat poziția instituției în peisajul muzeal național, oferind un spațiu deopotrivă valoros din punct de vedere patrimonial și primitor pentru vizitatori. Dincolo de rolul său de conservator al patrimoniului artistic, muzeul s-a remarcat și prin dinamismul programelor sale educative și expoziționale. Activități precum bienalele naționale, proiectele „Adoptă o pictură!” și „Arta din Depozit” sau parteneriatele educaționale demonstrează capacitatea instituției de a oferi inițiative relevante pentru comunitate. Implicarea activă în viața culturală a orașului și deschiderea către colaborări interinstituționale au făcut din muzeu un spațiu viu, de dialog și promovare artistică.

Privind spre viitor, continuitatea proiectelor culturale și extinderea colaborărilor cu instituții din țară și din străinătate pot consolida poziția muzeului ca centru regional de promovare a artei contemporane. Digitalizarea patrimoniului⁴², atragerea unui public tânăr și dezvoltarea cercetării muzeale sunt direcții esențiale pentru următorii ani. Beneficiind de o echipă dinamică și de o strategie adaptabilă, Muzeul de Artă din Tulcea îndeplinește toate condițiile pentru a face față provocărilor muzeologiei contemporane și pentru a-și păstra rolul activ în promovarea valorilor culturale autentice.

Credite:

Fotografii: Vasilică-Gabriel Dincu (fotograf, ICEM); Ana-Maria Dincu (conservator grafică, ICEM)

Support documentare: Jeni Voinea, Florența Gavrilă, Laura Guțu (muzeografi, ICEM)

*Fragmente din acest material au fost utilizate pentru realizarea panourilor de promovare dedicate aniversării a 75 de ani de activitate muzeografică la Tulcea.

⁴² În perioada 2019–2021, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea a participat la proiectul național *E-Cultura: Biblioteca Digitală a României*. În cadrul acestuia, patrimoniul Muzeului de Artă din Tulcea a fost digitalizat într-o proporție semnificativă. După încheierea proiectului, în contextul numeroaselor donații, în special în colecția de grafică, procentul de digitalizare inițial s-a diminuat, întrucât baza de date administrată de UMP nu a mai fost actualizată ulterior. Vezi: <https://www.umpcultura.ro/e-cultura> (accesat în 12.06.2025).

75

Panourile expoziționale ale Muzeului de Artă, create cu ocazia celebrării a 75 de ani de activitate muzeografică la Tulcea (machetare realizată de Camelia Kaim, designer grafic ICEM)

YEARS OF MUSEOGRAPHY IN TULCEA. THE HISTORY AND EVOLUTION OF THE TULCEA ART MUSEUM

Abstract: This paper presents a history of the Tulcea Art Museum, marking 75 years of local museography. It highlights the stages of the museum's establishment, from Grigore Cuculis' initiative in 1949, to historian Gavrilă Simion's efforts to consolidate the collections, to the museum's official opening in 1972 and its relocation to the Pașa Mansion in 1982. The study presents the evolution of the museum's heritage, which includes approximately 8,000 items (paintings, sculptures, graphics, decorative art, icons, and engravings). Special attention is given to the renovation of the building between 2008 and 2012, the modernization of the exhibition circuit, and the expansion of cultural and educational activities. The work pays tribute to two emblematic figures in the museum's evolution: Ștefan Găvănea and Irahima Keita, who contributed decisively to its development. The exhibition and editorial activities are also presented, as well as the museum's involvement in the artistic education of the public. Temporary exhibitions, the "Adopt a Painting!" and "Art from the Warehouse" projects, national biennials, and educational workshops are eloquent examples of community involvement.

Keywords: museography; cultural heritage; rehabilitation; museum collections; cultural activities.